

INSTYTUT HISTORII PAN	
Wpłynęło: 15.03.2023	Znak: msiC
Ref: 20.03.2023	Zat: papier

wp. 29.03.23
mych
R

Prof. dr hab. Paweł Grata
Uniwersytet Rzeszowski
Kolegium Nauk Humanistycznych
Instytut Historii

Rzeszów, 14.03.2023

**Ocena dorobku naukowego, organizacyjnego oraz dydaktycznego
doktora Aleksandra Łupienki, w tym wskazanego jako osiągnięcie naukowe będące
podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego cyklu artykułów
„Studia nad przestrzenią dziewiętnastowiecznego miasta”**

**Ocena osiągnięcia naukowego wskazanego jako podstawa starań o uzyskanie stopnia
doktora habilitowanego**

Doktor Aleksander Łupienko jest absolwentem kierunku architektura i urbanistyka na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej (2004) oraz studiów historycznych w Uniwersytecie Warszawskim, gdzie w roku 2009 uzyskał tytuł zawodowy magistra historii. W 2014 roku w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie na podstawie rozprawy *Spółeczność warszawskiej kamienicy czynszowej 1864-1914* został mu nadany stopień doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. W tym samym roku został zatrudniony w Instytucie Historii PAN na stanowisku specjalisty badawczo-technicznego, od roku 2019 pracuje na stanowisku adiunkta.

Wskazany przez Habilitanta osiągnięciem naukowym, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, jest cykl pięciu artykułów zbiorczo zatytułowanych „Studia nad przestrzenią dziewiętnastowiecznego miasta”. Wydane w zagranicznych czasopismach i monografiach zbiorowych teksty stanowią analizę, jak Habilitant informuje w autoreferacie, „różnych aspektów” funkcjonowania przestrzeni miejskiej w „długim” XIX w. (do 1914 r.). W wybranych do cyklu tekstach omawiane są zagadnienia: wpływu ruchu higienicznego na myślenie o kształtowaniu przestrzeni miasta; mechanizmów propagowania wiedzy na temat kształtowania przestrzeni miejskiej; przestrzeni starego miasta jako symbolu wartości narodowych; funkcjonowania przestrzeni parków publicznych oraz przestrzeni „narodowej” kreowanej przez dzieła

architektury. Zgodzić się należy z tym, iż każdy z tych wątków jest odmienny i reprezentuje szerszy nurt w badań dra Łupienki, jednak wydaje się, że dobór publikacji umiejscowionych w cyklu nie jest do końca przemyślany. Z jednej strony tak szeroki zakres tematyczny podejmowanych w nich problemów nieco podważa zasadę spójności przedstawianego do oceny cyklu. Pojęcie „przestrzeni miejskiej” mieści wprawdzie w sobie wszystkie wyżej wymienione zagadnienia, jednak idąc tym tropem można by uznać, że do tak sformułowanego cyklu publikacji można by zakwalifikować również prace poświęcone szeroko rozumianemu życiu społecznemu w miastach, w tym nawet życiu politycznemu. Dlatego też przyjęta przez Habilitanta koncepcja zawartości przedstawionego do oceny cyklu publikacji jest nie do końca zrozumiała.

Co więcej, można podejrzewać, iż podstawowym kryterium ich doboru było miejsce wydania, co dr Łupienko pośrednio w autoreferacie potwierdza pisząc, iż jest to „cykl artykułów publikowanych w **zagranicznych** czasopismach i książkach”. Tymczasem przyjęte (?) kryterium powoduje brak spójności tematycznej cyklu w sytuacji, gdy w dorobku Habilitanta znajdują się kolejne prace, które cykl mogłyby uzupełnić i w stopniu co najmniej podobnym do tych w nim zamieszczonym, a w niektórych przypadkach nawet pełniejszym, uczynić zdecydowanie bardziej koherentnym. Wymienić w tym miejscu należy trzy prace: 1) *Przestrzeń publiczna Lwowa i Warszawy od lat 60-tych XIX wieku do I wojny światowej: próba porównania* [w:] *Львів: місто – суспільство – культура*, t. 10, red. Олеся Аркуша, Олексій Вінниченко, Марьян Мудрий, Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016, ss. 349–371; 2) *Miejskie parki publiczne zaboru rosyjskiego i austriackiego jako przestrzenie publiczne w drugiej połowie XIX wieku* [w:] *Architektura w mieście architektura dla miasta. Miejska przestrzeń publiczna w „długim” dziewiętnastym wieku*, red. Aleksander Łupienko, Agnieszka Zabłocka-Kos, Warszawa: Wydawnictwo IH PAN, 2019, ss. 109–139; 3) *Military aspects in the spatial development of the Polish cities in the nineteenth century*, „Acta Poloniae Historica” 2016, nr 114, ss. 255–290. Umieszczenie wymienionych publikacji w przedstawianym do oceny cyklu publikacji bezsprzecznie podniosłoby spójność całości i ułatwiło jej ocenę. Dotyczą wszak tej samej problematyki, potwierdzają konsekwencję prowadzonych badań i dowodzą ich szerokiego zakresu merytorycznego (wydaje się, że ich podstawową wadą w kontekście dokonanych przez Habilitanta wyborów było to, iż ukazały się w Polsce i na Ukrainie).

Ze względu na fakt, iż Habilitant z tego typu oczywistego, wydawałoby się, wyboru zrezygnował i w skład cyklu artykułów stanowiącego główne („największe”) osiągnięcie badawcze zaliczył zaledwie pięć publikacji, obowiązkiem recenzenta pozostaje w tym

miejsu rzetelna i obiektywna ocena przedstawionego zestawu (warto przy okazji zauważyć, iż na cykl składają się artykuły w czasopismach i rozdziały w monografiach zbiorowych, a nie tylko artykuły w czasopismach, jak sugeruje autoreferat i jak to określa ustawa z 20 lipca 2018 roku). Jak już zaznaczyłem podstawowym zastrzeżeniem jest niejednorodność i zbyt duże zróżnicowanie tematyczne prezentowanej w cyklu problematyki. Pierwsze trzy przedstawione prace stanowią wartościowe i syntetyczne elementy spójnego obrazu kształtowania nowoczesnej przestrzeni miejskiej na ziemiach polskich w II połowie XIX wieku. Tekst czwarty podejmuje ściśle związany z wcześniejszymi zagadnieniami problem kształtowania się miejskich terenów zielonych (ogrodów) w I połowie XIX stulecia, odchodząc równocześnie od stosowanych wcześniej ram czasowych (warto przypomnieć, że Habilitant jest autorem publikacji podejmującej tę problematykę w odniesieniu do II połowy XIX wieku). Ostatni tekst, mimo, że mieści się w ustalonym przez Habilitanta temacie całości i po części nawiązuje do pracy łączącej kształtowanie przestrzeni miasta z obroną jego historycznego dziedzictwa, niezbyt do niego moim zdaniem przystaje, stanowiąc swego rodzaju „wycieczkę” naukową w kierunku przedstawienia dyskursu na temat znaczenia gotyckiego dziedzictwa architektonicznego na pozbawionych własnej państwowości ziemiach polskich.

Mimo widocznej pewnej niekonsekwencji w konstruowaniu przedstawionego jako osiągnięcie naukowe i będącego podstawą ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego cyklu publikacji, jego ocena jest pozytywna, choć ze wskazanymi wyżej zastrzeżeniami. Habilitant od lat konsekwentnie zajmuje się problematyką kształtowania przestrzeni miejskiej na ziemiach polskich w XIX i na początku XX wieku, czego wartościowym potwierdzeniem są wskazane przez niego teksty. Pierwszy, wydany w 2016 roku, przedstawia niebagatelny, a wręcz determinujący wpływ ruchu higienicznego na początki nowoczesnej urbanistyki na ziemiach polskich, następny omawia niezwykle ważną kwestię transferu „wiedzy miejskiej” między znajdującymi się we władaniu coraz bardziej sobie wrogich mocarstw zaborczych terenami, trzeci prezentuje interesujący wątek konserwatorskiej dbałości o zabytki Lwowa (Starego Miasta) w umacnianiu polskości miasta. W kolejnych Habilitant odchodzi nieco od głównego nurtu rozważań, jednak docenić należy wynikające z artykułu na temat powstawania miejskich terenów zielonych wnioski na temat znaczenia ogrodów jako miejsc stabilizujących w polskich miastach nową strukturę społeczną. Ostatni z zakwalifikowanych do cyklu tekstów poświęcony miejscu zabytków gotyckich we wzmacnianiu świadomości narodowej nie do końca wprawdzie przystaje do całości, jednak również stanowi wartościowe opracowanie autorstwa Habilitanta.

Podkreślić należy, iż każdy z należących do cyklu tekstów oparty został na solidnej podstawie źródłowej, wskazuje również na bardzo dobrą znajomość najnowszej literatury naukowej zarówno polskiej, jak i obcej. Prace są klarownie napisane, sposób wnioskowania nie budzi zastrzeżeń, chociaż Habilitant miejscami nie do końca trzyma się wybranego tematu, a pewne uwagi budzi sposób konstruowania narracji. Jej percepcję utrudnia bowiem tendencja do wprowadzania zbyt wielu, często bardzo krótkich śródtytułów, które niewiele wnosząc do analizowanego problemu powodują zbędne rozczłonkowanie tekstu.

Podsumowując, mimo wskazanych zastrzeżeń, przedstawiony cykl publikacji oceniam, w kontekście ubiegania się dra Łupienki o stopień doktora habilitowanego, pozytywnie.

Ocena pozostałego dorobku naukowego

Dorobek naukowy Kandydata do stopnia doktora habilitowanego jest obszerny. Składają się nań wydane po uzyskaniu stopnia doktora 3 monografie autorskie, a także świadczące o kompetencjach w zakresie tworzenia zespołów naukowych 4 współredakcje monografii zbiorowych, 18 rozdziałów w monografii zbiorowej oraz 13 artykułów opublikowanych w czasopiśmie naukowych, wśród których większość ukazała się w renomowanych prestiżowych polskich i zagranicznych tytułach, a także 5 opublikowanych recenzji prac naukowych, świadczących o aktywnym uczestnictwie Habilitanta w dyskursie naukowym. Kandydat nie podał wprawdzie w złożonej dokumentacji danych naukometrycznych dotyczących przedstawianego dorobku, nie jest to jednak konieczne do oceny jakościowej tego dorobku.

W większości koncentruje się on na problematyce związanej z rozwojem miast w Europie Środkowej, ze szczególnym uwzględnieniem ziem polskich. Do tego nurtu zaliczyć należy zasygnalizowane wyżej publikacje porównujące kształtowanie się rozwoju przestrzennego Warszawy i Lwowa, powstawania terenów zielonych w ośrodkach miejskich trzech zaborów, czy też społecznego funkcjonowania architektury i formowania nowych przestrzeni publicznych w miastach na ziemiach polskich w XIX stuleciu. W swych publikacjach dr Łupienko dowodzi zarówno popartego solidnymi podstawami źródłowymi dobrego warsztatu, jak też niezbędnego w pracy historyka dążenia do poszukiwania nowych problemów badawczych i umiejętności ich rozwiązywania. Warto w tym miejscu przywołać wydany we Lwowie w 2016 roku rozdział w monografii prezentujący analizę porównawczą przestrzeni publicznej Warszawy i Lwowa w II połowie XIX i na początku XX wieku.

Opierając się częściowo na wcześniejszych własnych badaniach poświęconych przeszłości Warszawy Habilitant poszerza w nim swe zainteresowania w stronę kolejnego ważnego ośrodka miejskiego i porównuje procesy rozwojowe zachodzące w obu ówczesnych „stolicach” znajdujących się pod zaborami ziem polskich. Co istotne, to interesujące i wartościowe studium stanowi element trwałego poszerzania zakresu zainteresowań badawczych Kandydata, który w kolejnych latach podjął szeroko zakrojone dociekania poświęcone przestrzeniom miejskim Galicji, ze Lwowem i Krakowem na czele.

Obok zagadnień związanych z przestrzenią miejską sporo uwagi w swych badaniach dr Aleksander Łupienko poświęcił procesom rozwojowym zachodzącym w zakresie infrastruktury technicznej miast ziem polskich. Uwagę szczególną zwrócić należy na wydaną w 2021 roku ważną dla polskiej historiografii monografię *W stronę systemu. Infrastruktura techniczna dziewiętnastowiecznego miasta na przykładzie Galicji*. To pierwsze tak obszerne studium ukazujące procesy rozwojowe w zakresie infrastruktury miejskiej mające miejsce w potocznie uznawanej za cywilizacyjnie zacofaną Galicji. Badania Habilitanta w tym względzie oraz wyprowadzone na ich podstawie wnioski w sposób znaczący wzbogacają wiedzę na temat przeszłości obszarów miejskich ziem polskich pod zaborami i niemalże wprost determinują konieczność prowadzenia dalszych tego typu badań obejmujących całość terenów dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a przynajmniej tych jej części, które po 1918 roku znalazły się w granicach Drugiej Rzeczypospolitej.

Warto docenić również w tym miejscu prace poświęcone szeroko rozumianym problemom higieny w miastach ziem polskich w XIX wieku, czy też historii kulturowej przestrzeni miejskiej miasta Lwowa. W dorobku Habilitanta znajdują się także interesujące prace z zakresu dziejów architektury i architektów w XIX wieku, prowadzonego w tym stuleciu na ziemiach polskich dyskursu o architekturze, idei narodowej w architekturze miejskiej w Europie Środkowej i Wschodniej w XIX i XX wieku, pamięci miasta, jak też stanowiące zupełnie odrębny dział zainteresowań badawczych prace dotyczące dziejów luteranów na ziemiach polskich.

Całość dorobku naukowego dra Aleksandra Łupienki ocenić należy pozytywnie. Jest on efektem wieloletnich badań skoncentrowanych przede wszystkim na szeroko rozumianych dziejach przestrzeni miejskiej w XIX i XX wieku, opartych na solidnej podstawie źródłowej oraz znakomitym rozeznaniu w literaturze związanej z podejmowanymi problemami badawczymi.

Potwierdzenie aktywności naukowej Kandydata stanowi udział w 13 międzynarodowych (a precyzyjniej mówiąc – zagranicznych) oraz 14 krajowych

konferencjach naukowych. Pozytywnie ocenić należy jego aktywność grantową. Dr Aleksander Łupienko był dotychczas kierownikiem dwóch projektów realizowanych w ramach programów Narodowego Centrum Nauki (PRELUDIUM i SONATA) oraz jednego finansowego przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, poza tym uczestniczył w charakterze wykonawcy w dwóch projektach OPUS Narodowego Centrum Nauki, aktualnie uczestniczy jako wykonawca w kolejnych dwóch projektach finansowanych przez NCN oraz Narodową Agencję Wymiany Akademickiej. Aktywnie współpracuje również Habilitant z krajowymi i zagranicznymi ośrodkami naukowymi. Na związanych z prowadzonymi badaniami stażach, stypendiach i pobytach naukowych przebywał w Centrum Badań Historii Miejskiej Europy Środkowo-Wschodniej we Lwowie, Instytucie Herdera w Marburgu, Instytucie Porównawczej Historii Miast w Münster, Stacji Naukowej PAN w Wiedniu oraz w Laboratorium Badań Historycznych Rodan-Alpy.

Ocena aktywności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej

Istotnym deficytem w dotychczasowej karierze dra Aleksandra Łupienki pozostają osiągnięcia dydaktyczne. Będąc pracownikiem Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk nie posiada on bowiem praktycznie żadnego doświadczenia w regularnej pracy związanej z przekazywaniem pozyskiwanej w toku badań wiedzy naukowej. Jedynym wykazanim w dokumentacji przejawem tego typu aktywności jest kilka wykładów wygłoszonych w formule online na zorganizowanym przez Instytut Historii PAN seminarium dla nauczycieli poświęconym rozwojowi idei narodowej w Europie Środkowej w XIX wieku. Deficyt w tym zakresie uznać należy za znaczący brak w karierze badacza starającego się o kolejny stopień naukowy i związaną z nim samodzielność w tym względzie. Brak jakiegokolwiek *de facto* doświadczenia dydaktycznego w niewielkim tylko stopniu rekompensuje promotorstwo pomocnicze w postępowaniu o nadanie stopnia doktora prowadzonym w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego.

Znacznie lepiej ocenić należy aktywność Habilitanta na polu działalności organizacyjnej i współpracy z otoczeniem zewnętrznym. Współorganizował dotychczas 5 konferencji naukowych poświęconych problematyce przeszłości miast, jest członkiem dwóch towarzystw naukowych, w tym przewodniczy Polsko-Słowackiej Komisji Historyków, aktywnie działa w macierzystym Instytucie Historii PAN. Przygotowywał poświęcone problematyce dziejów miast ekspertyzy naukowe dla Muzeum Historii Polski, współpracuje też z Zespołem Badań Kultur Słowiańskich w Monarchii Habsburskiej w Instytucie

Slawistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego. Współpracuje również z periodykami naukowymi, przygotowując dla nich recenzje wydawnicze artykułów naukowych. Wymienić warto wśród nich „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, „Urban History”, „Yearbook of the Institute of Social Sciences and Humanities”, „Studia Geohistorica”; ma na swym koncie recenzje wydawnicze monografii naukowych opracowane na rzecz Funduszu Nauki Polskiej oraz wydawanej w Marburgu serii „Studien zur Ostmitteleuropa-Forschung”.

Habilitant jest stosunkowo aktywny na polu popularyzacji nauki. Uczestniczył w projekcie popularyzatorskim Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, promował w różnych miastach współredagowane przez siebie publikacje poświęcone dziejom miast i architektury miejskiej, szeroko propaguje również wiedzę historyczną dotyczącą dziejów luteranów polskich, występując w audycjach radiowych, publikując teksty popularnonaukowe i przeprowadzając wywiady w periodykach poświęconych tej tematyce. Zorganizował wystawę z okazji 240 rocznicy budowy kościoła lutherańskiego św. Trójcy w Warszawie, prowadził również otwarte wykłady poświęcone dziejom ewangelików w Polsce.

Konkluzje

Podsumowując ocenę dorobku naukowego, dydaktycznego oraz organizacyjnego dra Aleksandra Łupienki należy podkreślić znaczący zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym dorobek naukowy Habilitanta, jego osiągnięcia w zakresie pozyskiwania środków i realizacji projektów badawczych, aktywność organizacyjną oraz popularyzatorską. Wyraźnie brakuje w tym dorobku realnych osiągnięć dydaktycznych, co wprost wynika jednak z faktu zatrudnienia w jednostce typowo badawczej jaką jest Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Drugim elementem obniżającym ocenę przedstawionego dorobku jest nie do końca przemyślany sposób sformułowania wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego, którym Habilitant nie do końca potrafił pokazać, iż jego dorobek naukowy stanowi wymagany przez Ustawę znaczący wkład w rozwój nauk historycznych. Mimo tego wkład ten należy docenić, a ocena całości dorobku uzyskanego po otrzymaniu stopnia doktora upoważnia mnie do stwierdzenia, że spełnia on warunki określone w art. 219 ustawy z 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018, poz. 1668 z późniejszymi zmianami) i uzasadnia nadanie doktorowi Aleksandrowi Łupience stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.